

EESTI PIMEDATE RAAMATUKOGU 2004. AASTA ARUANNE

I ORGANISATSIOON JA JUHTIMINE

Eesti Pimedate Raamatukogu põhiülesanne on valmistada, koguda, säilitada ning laenutada nägemispuudega inimestele heli- ja punktkirjas teavikuid.

Aastal 1994 loodi tollase Eesti Pimedate Ühingu helistuudiost sihtasutus, mis tegevusvaldkondade liitmise tulemusel arendati Sihtasutuseks Eesti Pimedate Raamatukogu. Alates 2001. aastast anti Sotsiaalministeeriumi vastutusalas olnud sihtasutus Kultuuriministeeriumi vastutusalasse.

Nägemispuudega inimeste poolt loodud ja nende eestvedamisel arendatud sihtasutus ei suutnud projektipõhiselt rahastatuna raamatukoguteeninduse üldise arenguga kaasas käia. Vajadus raamatukogu stabiilsemalt rahastada ning tagada pimedatele ja vaegnägijatele teavikute parem kättesaadavus tingis Eesti Pimedate Raamatukogu kui riigiraamatukogu loomise.

Vastavalt kultuuriministri 11. novembri 2003. a. määrusele nr. 18, millega muudeti Eesti Hoiuraamatukogu põhimäärust, hakkas Eesti Hoiuraamatukogu filiaalina alates 1. jaanuarist 2004 tööle Eesti Pimedate Raamatukogu.

Eesti Hoiuraamatukogu direktor on kinnitanud filiaali tööks vajalikud dokumendid. Eesti Pimedate Liit on andnud Eesti Hoiuraamatukogule üle Sihtasutuse Eesti Pimedate Raamatukogu vara.

Raamatukogu asub Põhja-Eesti Pimedate Ühingu hoones Tondi 8a, 11313 Tallinn.

Aruandeaasta lõpul töötas Pimedate Raamatukogus 9 täistööajaga töötajat. Neist 4 on nägemispuudega ja 1 füüsilise puudega. Raamatukogu tööd juhib direktor. Ametis on 2 raamatukogundusliku kõrgharidusega infotöötajat, samuti helikandjatel ning punktkirjas teavikute valmistajad. Töövõtulepingute alusel töötavad heliraamatute, -ajalehtede ja -ajakirjade tekstide esitajad (peamiselt näitlejad ja diktorid), köitja, heliajalehtede ümbrike vormistaja ning koristaja.

Raamatukogu tegevust nõustab nõukogu, millesse kuuluvad esindajad Kultuuriministeeriumist, Haridus- ja Teadusministeeriumist, Sotsiaalministeeriumist, Rahvusraamatukogust, Hoiuraamatukogust, Lääne Maakonna Keskraamatukogust, Pimedate Liidust ja Pimedate Raamatukogust. Nõukogu esimees on Lääne Maakonna Keskraamatukogu direktor Ilme Sepp ja aseesimees Hoiuraamatukogu peavarahoidja Kalju Tammaru.

Nõukogu pidas 2004. aastal ühe koosoleku. Sellel arutati raamatukogu kasutuseeskirja, kasutajateringi määratlemist, teavikute nägemispuudega inimestele laenutamise korraldamist Tartus ja Pärnus, heliraamatutena salvestatavate ja punktkirjas trükitavate raamatute valiku ning teavikute ostmise põhimõtteid.

II KOGUD

Aasta 2004 lõpul oli laenutuses:

- heliraamatuid 2778 eksemplari;
- punktkirjas raamatuid 782 eksemplari;
- tavakirjas raamatuid 323 eksemplari;
- ajakirju 51 aastakomplekti.

Aastal 2004 on valmistatud:

- eestikeelseid heliraamatuid 53 nimetust, 561,6 originaaltundi, kokku 3369,6 kuulamistundi(2003. aastal 23 nimetust, 282,2 originaaltundi, kokku 1693,2 kuulamistundi);
- venekeelseid heliraamatuid 5 nimetust, 64,3 originaaltundi, kokku 321,5 kuulamistundi;
- heliajalehti ja -ajakirju 290 originaaltundi, kokku 20424 kassetil;
- punktkirjas trükiseid (v.a. õpikud) 38 nimetust, 8609 punktkirjalehekülge originaalteksti, kokku 19433 punktkirjalehekülge;
- punktkirjas õpikuid 1 nimetus, 494 punktkirjalehekülge originaalteksti, kokku 988 punktkirjalehekülge;
- nägemispuudega inimeste elu kajastavat heliajakirja "Epüfon" 7 numbrit.

Igast eestikeelsest heliraamatust on valmistatud 6 ja venekeelsest heliraamatust 5, igast heliajalehest ja -ajakirjast kuni 150 ning igast punktkirjas raamatust 2 ja ajakirjast kuni 9 eksemplari.

Teavikute arvestuse pidamiseks ja laenutamiseks on kasutusel raamatukogundustarkvara "Kirjasto 3000", kuid see ei vasta raamatukogu nõuetele. Ka ei ole kõiki teavikuid jõutud veel andmebaasi sisestada. Raamatukogu on uurinud internetipõhise tarkvara "Urram" sobivust ja teinud kogude eripärast tulenevaid täiendusettepanekuid.

Raamatukogus heliraamatutena salvestatavate ja punktkirjas trükitavate raamatute valiku põhimõtted:

- jälgitakse, et need vastaksid võimalikult erinevale maitsele ja huvitaksid võimalikult paljusid lugejaid;
- arvestatakse lugejate konkreetsete soovidega;
- arvestatakse koolides (ka kõrgkoolides) soovitatava ilukirjandusega;
- arvestatakse temaatilise kirjanduse mitmekülge valiku pakkumisega;
- püütakse edastada nägemispuudega inimesi käsitlevat kirjandust;
- püütakse edastada kaasaegset väärtkirjandust, mille üle otsustatakse ajakirjanduses edastatud retsensioonide järgi.

Valikut on mõjutanud ka raskused tavakirjas raamatute kättesaamisel. Raamatute kättesaadavuse probleemi on aidanud lahendada see, et Hoiuraamatukogu on laenutanud Pimedate Raamatukogule oma kogudes olevaid raamatuid vajalikuks ajaks ja arvestanud oma ostudel võimalusel ka Pimedate Raamatukogu soove.

Kogusid on täiendatud lisaks enda valmistatud teavikutele ka nende ostmise ja vahetamise teel. Suurim eestikeelsete heliraamatute müüja on Võrus asuv Pimedate Infoühing "Helikiri". Venekeelseid heliraamatuid on vahetatud Läti ja Leedu Pimedate Raamatukogude ning

Soome Celia - Nägemispuudelite Raamatukoguga. Põhja-Eesti Pimedate Ühing on raamatukogule üle andnud vabatahtlike esitajate salvestatud heliraamatuid, Pimedate Infoühing "Helikiri" raadiosaadete ja raadiojaamades salvestatud heliraamatute ümbersalvestisi ning Aktsiaselts "Kirjastus Elmatar" enda valmistatud heliraamatuid.

III TEAVIKUTE LAENUTAMINE

Kasutuseeskirjas on sätestatud, et raamatukogu teenindab helikandjatel, punktkirjas ja elektrooniliste teavikute laenutamisel nägemispuudega või mõne muu tavakirjas teksti lugemist takistava puudega inimesi ning nägemispuudega inimeste tegevust, rehabiliteerimist ja õpetamist käsitlevate tavakirjas teavikute laenutamisel kõiki soovijaid. Kui lugeja on nägemispuudega või mõne muu tavakirjas teksti lugemist takistava puudega, annab ta allkirjastatud kinnituse lugejakaardile.

Niisuguse määratluse koostamisel on püütud ületada seadustevahelisi vastuolusid, järgida autoriõiguse seaduse § 19 lõikes 9 sätestatud ning seda, et teavikuid laenutatakse just neile inimestele, kellele need on valmistatud.

Autoriõiguse seaduse § 19 lõike 9 kohaselt on autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime või nimetuse, kui see on teosel näidatud, teose pealkirja (nimetuse) ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamise ja lubatud avalikustatud teoste väljaandmine reljeefselt punktkirjas või muul tehnilisel viisil pimedate jaoks, välja arvatud teosed, mis on spetsiaalselt loodud pimedate jaoks sellistel viisidel reprodutseerimiseks.

Punktkirjas raamatuid on laenanud inimesed, kes seda kirja oskavad. Heliraamatuid on soovinud laenata ka nägemispuudeta või mõne muu tavakirjas teksti lugemist takistava puudeta inimesed.

Kogudes olevaid teavikuid laenutati:

- raamatukogust;
- raamatukogust posti teel;
- rahvaraamatukogudest raamatukogudevahelise laenutuse teel.

Aastal 2004 oli:

- heli- ja punktkirjas raamatute laenajaid 312;
  - heliajalehtede ja -ajakirjade posti teel laenajaid 183;
  - posti teel teenindatavaid üksiklugejaid 22;
  - posti teel teenindatavaid raamatukogusid, asutusi ja organisatsioone 12;
  - laenutusi 14693;
- sh. laenutusi vahetult raamatukogust 2020;

heliajalehtede ja -ajakirjade laenutusi posti teel 12319;
laenutusi raamatukogudevahelise laenutuse teel 354.

Maakondades elavate raamatukogust teavikuid posti teel laenavate lugejate arv on pidevalt suurenenud.

Mitme maakonna keskraamatukogud on tellinud nägemispuudega inimeste teenindamiseks Pimedate Raamatukogust teavikuid raamatukogudevahelise laenutuse teel. Seda on teinud ka linna- ja maaraamatukogud ning hooldekodud. raamatukogudevaheliste laenutuste arv on pidevalt suurenenud.

Sihtasutusena andis raamatukogu valmistatud heliraamatuid ja punktkirjas raamatuid üle ka Tartus asuva Osaühingu "Epitar" raamatukogule ning Pärnus asuva Lääne-Eesti Pimedate Ühingu raamatukogule. Need raamatukogud laenutasid raamatuid vastavalt Tartu linna ja Tartumaa, veidi ka teiste Lõuna-Eesti maakondade ning Pärnu linna ja Pärnumaa nägemispuudega inimestele.

Õigusaktide kohaselt võib riigivara tasuta võõrandada vaid juhul, kui nimetatud vara on vajalik kohaliku omavalitsuse tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalhoolekandeesutustele või omavalitsuse muude funktsioonide täitmiseks, samuti kui vara on vajalik avalik-õiguslikule juriidilisele isikule tema seaduses sätestatud ülesannete täitmiseks. Seepärast hakkas raamatukogu võõrandama omavalmistatud või Pimedate Infoühingult "Helikiri" ostetud teavikuid Tartu Linna Keskraamatukogule ja Pärnu Keskraamatukogule, kes korraldavad nende laenutamist.

Ülevaate saamiseks raamatukogu teenuste kasutajatest ja nende vajadustest viib raamatukogu 2005. aastal läbi lugejauuringu. Selle ankeedis selgitatakse välja kuulamiseseadmete olukord, kõige otstarbekamad võimalused teavikute kättesaamiseks ning soovid raamatukogu edasise töö korraldamiseks.

IV HELIKANDJATEL TEAVIKUTE VALMISTAMINE

Raamatukogus valmistati heliraamatuid, heliajalehti ja heliajakirju.

Vajadus heliraamatute valmistamise mahtu suurendada ja uut tehnoloogiat evitada tingis töövõtulepingu alusel töötanud inimese võtmise tööle täistööajaga töötajana. Heliraamatute valmistamise mahu suurendamine tingis ka uute teksti esitajate otsimise. 2004. aastal on katsetatud 8 näitleja lugemist.

Probleem on, kuidas minna üle nägemispuudega inimestele kuulamiseks sobivate CD-dele salvestatud heliraamatute valmistamisele. Kuna CD-mängijad ei jäta meelde kohta, kus heliraamatu kuulamine katkestatakse, teeb see kuulamise ebamugavaks. Raamatukogu on püüdnud välja töötada niisuguse mp3 formaadis salvestamise süsteemi, mis annaks kuulajatele võimalikult suure mugavuse. On valmistatud ja arhiveeritud CD-dele mp3 formaadis venekeelseid heliraamatuid ning heliajakirja "Epüfon" ja infolehte "Kuukiir".

Ostetud on CD-del heliraamatute valmistamist võimaldav riist- ja tarkvara ning seadmed CD-dele salvestatu paljundamiseks kassettidele.

V PUNKTKIRJAS TEAVIKUTE VALMISTAMINE

Punktkirjas teavikute valmistamisel on aastaid olnud prioriteetne suund õpikute valmistamine. Aastal 2004 on punktkirjas õpikuid Tartu Emajõe Koolile valmistatud vähem kui varasematel aastatel. Kooli tellimuse vähenemise põhjused on suure osa vajalike punktkirjas õpikute olemasolu ja soov neid koolis valmistada. Seetõttu oli raamatukogus valmistatud punktkirjas teavikutest suurem osakaal ilu- ja muulaadset kirjandusel.

Probleem on punktkirjas raamatute kasutajate väike arv, punktikirja vähene õpetamine ning pimedate vähene huvi selle kirja vastu.

VI JUURDEPÄÄS ELEKTROONILISELE TEABELE

Kõnesüntesaatori abil arvutit kasutavatel nägemispuudega inimestel on interneti kasutamine tavapärasest keerukam - ekraanilugeja ei loe pilte ega graafilist kujundust ning üleminekul ühelt lingilt teisele loeb kõik ekraanil olevad linkide pealkirjad.

Et aidata kaasa nägemispuudega arvutikasutajate juurdepääsule informatsioonile on raamatukogu olnud probleemide tõstataja ja osaliselt ka lahendaja järgmistes valdkondades:

- juurdepääs kodulehtedele ja üldkasutatavatele andmebaasidele;
- juurdepääs ajalehtedele ja raamatutele;
- juurdepääs nägemispuudega inimestele loodud andmebaasidele ja teisendatud õppematerjalidele.

Testitud on nägemispuudega inimeste probleemidega tegelevate organisatsioonide (Eesti Pimedate Liit, Eesti Pimekurtide Tugiliit, Mittetulundusühing “Jumalalaegas” ja Eesti Puuetega Inimeste Koda) kodulehti ning tehtud ettepanekud nende muutmiseks kõnesüntesaatori abil paremini kuulatavateks.

Testitud on ka digiteeritud Eesti ajalehtede andmebaasi ja tehtud ettepanek leida võimalus paigutada ajalehed, mille kirjakuju on kaasaegne, sellesse tekstifailidena.

Nägemispuudega arvutikasutajatele on levitatud kõnesüntesaatoriga kuulamiseks ja suurendusprogrammiga lugemiseks “Eesti Päevalehe”, “SL Õhtulehe” ja “Postimehe” numbrite elektroonilisi versioone. Teenust on kasutanud 19 nägemispuudega inimest.

Kuna ajalehtede elektroonilised versioonid säilivad toimetuste linkidel vaid ühe päeva ja edastamine kasutajatele ei toimu automaatselt, on nädalavahetuste ja puhkuse ajal lehenumbreid vahele jäänud. Seepärast on vajalik luua vastava tarkvaraga süsteem, mis võimaldaks laiendada ka edastatavate ajalehtede ja ajakirjade hulka. Töötajad on tutvunud Soome Nägemispuudeliste Keskliidu elektrooniliste teavikute edastamise süsteemiga, mille kaudu levitatakse ka Celia - Nägemispuudeliste Raamatukogu elektroonilisi raamatuid.

Nägemispuudega üliõpilased on tõstatanud probleemi, et neil on raskusi juurdepääsul kirjalikele õppematerjalidele. Raamatukogu tegi ühe võimalusena ettepaneku hakata rahastamise korral õppematerjale skaneerima. Haridus- ja Teadusministeerium ei ole aga omapoolseid rahastamisvõimalusi leidnud.

Ajalehtede ja ajakirjade internetiarhiivide põhjal on koostatud andmebaas nägemispuudega inimeste tegevust käsitlevatest artiklitest, mis sisaldab üle 350 artikli. Vajalik on andmebaas korrastada ja muuta nägemispuudega arvutikasutajatele ning teistele huvilistele kättesaadavaks.

VII TEGEVUSE TUTVUSTAMINE

Raamatukogu tegi ettepaneku tähistada Eestis nagu mitmetes teistes riikides 4. Jaanuaril, punktkirja looja Louis Braille sünniaastapäeval rahvusvahelist punktkirjapäeva. Ettepanek on leidnud Pimedate Liidu ja Emajõe Kooli toetuse.

Raamatukogu märkis rahvusvahelist punktkirjapäeva esmakordselt 2004. aastal. Ajakirjanduse huvi selle päeva vastu oli elav.

Tehtavat on tutvustatud ajakirjas "Raamatukogu" ja Eesti Pimedate Liidu infolehes "Valguse Kaja", ajalehtedes "Linnaleht" ja "Videvik", Eesti Televisiooni saates "Aktuaalne kaamera", Põhja-Eesti Pimedate Ühingu infolehes "Kuukiir", kohtumistel pimedate ühingute liikmetega Tallinnas, Tartus ja Pärnus ning teaduslik-praktilisel konverentsil Vilniuses.

Raamatukogu on tutvustatud seda külastanud Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ning Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse ja sotsiaaltöö üliõpilastele.

Edaspidi on vajalik raamatukogu tegevust tutvustada enam neile nägemispuudega inimestele, kes ei kuulu pimedate ühingutesse, samuti tavaraamatukogude töötajatele.

VIII FINANTS- JA MAJANDUSTEGEVUS

Raamatukogu 2004. aasta eelarve oli 1 710 000 krooni, sellest:

- personalikulud 972 008 krooni
- majandamiskulud 527 992 krooni
- majandamiskulud omatuludest 110 000 krooni
- investeering heliseadmete soetamiseks 100 000 krooni

Aastal 2004 olid raamatukogu tulud 1 613 762 krooni ja kulud 1 600 000 krooni, sellest:

- personalikulud 972 008 krooni
- majandamiskulud 527 992 krooni, sh. administreerimiskulud 56 014 krooni
- lähetuskulud 12 981 krooni
- ruumide majandamiskulud 131 057 krooni
- sõidukite ülalpidamise kulud 7286 krooni
- info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kulud 62 934 krooni
- inventari majanduskulud 3882 krooni
- teavikute kulud 131 042 krooni
- heliseadmete soetamine 122 796 krooni
- investeering heliseadmete soetamiseks 100 000 krooni

Väiksema omatulu võrreldes eelarvega põhjustas varasematest aastatest väiksem punktkirjas õpikute tellimine.